

THE PROBLEM OF ORIGINALITY IN UKRAINIAN MEDIEVAL LITERATURE**Oksana Savenko**

*Candidate of philological Sciences,
Associate Professor of Department of the Ukrainian
Literary criticism and Comparativistics
Zhytomyr state University named after Ivan Franko
Zhytomyr, Ukraine*

**ПРОБЛЕМА ОРИГІНАЛЬНОСТІ
В УКРАЇНСЬКІЙ СЕРЕДНЬОВІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ****Оксана Савенко**

*к.філол. н., доцент
кафедри українського літературознавства і компаративістики
Житомирського державного університету імені Івана Франка
м. Житомир, Україна*

Однією із закономірностей розвитку літератури є постійна взаємодія традицій і новаторства. Однак давня українська література з такого погляду має своє особливості. Дослідники цього періоду в історії вітчизняного письменства відносять її до тих художніх систем, яким властивий традиціоналізм.

Традиціоналізм (лат. *traditio* – передача) – дотримування традицій, переважно віджилих, консервативних. Для давньої літератури це великою мірою визначальна тенденція, особливо для доби Середньовіччя. Теми, мотиви, жанри, образи, художні засоби певним чином консервувалися, переходили в канон, автори неохоче порушували правила літературної творчості і не прагнули новизни. Традиціоналізм у цьому разі був зумовлений релігійним характером більшості давніх творів і наявністю топосів (спільних місць) у різножанрових текстах. Крім того, у них помітне прагнення до вживання сталих словесних формул, композиційних схем, образних моделей.

Розуміння літературної оригінальності за часів середньовічної України зводилося здебільшого до тематичної новизни, відмінної від запозичених разом із християнством творів. Така закономірність пояснюється не стільки тим, що церковна влада контролювала літературно-книжну діяльність, скільки специфікою середньовічної творчості, коли авторитет значив усе, а оригінальність – ніщо. Літературні надбання того часу засвідчують, що йшлося переважно не про художній пошук, а про вдосконалення літературного письма.

«Свобода творчості» у сенсі художніх пошуків, новаторства засвідчена в небагатьох середньовічних пам'ятках української літератури, а найвиразніше – у «Слові про Ігорів похід». На початку твору автор розмірковує: розповісти про трагедію на Каялі традиційним книжним стилем літописів чи вдатися до епічного пафосу словослів'я, притаманного дружинній творчості («по замышленю Бояню»)?

Автора не приваблює ні стримана художня манера книжників, ні буйна та розкута, шгучно велемовна і відірвана від живого буття манера Бояна, котрий співав «князям славу», як вони бажали. Дві тенденції художньої творчості у висвітленні історії Руської землі – літописна та усно-епічна (дружинна) – були, по суті, офіційними, але автор, що зберіг у своїй свідомості незалежне від християнства світобачення і світовідчуття, прагнув «третього» художнього шляху в тогочасних обставинах. І він декларує свій творчий пошук прагненням розповісти «по былинам сего времени» [1, с. 24]. Називаючи Бояна «солов'єм старого времени», автор висловлюється про зужиту мистецьку традицію, що, на його думку, не вписувалася у структуру «сего времени». Очевидно, що автор мав на увазі конфлікт старої і нової художніх концепцій і протиставляє своє бачення принципів художньої творчості – традиційному, узвичаєному і санкціонованому церквою та державою. Але з іншого боку, він не відкидав ті словесні традиції, котрі офіційною творчістю ігнорувалися, хоч насправді були давньою та органічною основою художнього мислення на Руській землі (міфологія, обрядова творчість, оповідальна словесність). Спираючись на цю основу, автор намагається витворити власну манеру оповіді – і його творчий пошук, його новаторство увінчалися успіхом, але зі зрозумілих причин (твір був нехристиянським) не були підтримані і розвинуті у давньому письменстві.

Нетрадиційно заявляє про себе автор «Моленія» Данило Заточник. Цей твір вражає експресивним індивідуальним началом.

Данило Заточник постає як людина «книжної мудрості»: він постійно апелює до писемних джерел для аргументації своїх думок і витворює власний образ – бджоли, що «по многим книгам исьбирая сладость словесную и разум». Мудрість возводиться ним у критерій цінності людини, її гідності, а на протилежному полюсі опиняється «безумность». Попри те, що обидві категорії розкриваються в «Благанні» через книжні загальники, в них чується конкретний зміст: поняттям «мудрість» автор декларує свої здібності, обдарованість, а «безумні» для нього – це хитруни, підступні користолобці, лихі порадики.

Данило – людина «вищого світу» із специфічним комплексом гідності. Йому властива висока самооцінка («одянием скуден есмь, но разумом обилен; унь възраст имю, а стар смысл во мн. Бых мыслию паря, аки орел по въздуху» [2, с. 398]), та водночас він схильний до компліментів на адресу князя. Останнє суперечить гідності автора: возвеличення князя відбувається через власне самоприниження. Певну роль тут відіграє середньовічний етикет, але принизливе схиляння перед володарем ніяк не в'яжеться з темою несправедливого покарання; скоріше всього, це гра із наміром виграти.

Джерелом «феноменологічного» Я у творі Заточника є його мова. М.Грушевський припускав, що прикмети «автентичного вигляду» твору слід шукати у звертаннях автора до князя, – «се те, що можна б з найбільшою правдоподібністю вважати основним і первісним тоном «Моленія» [3, с. 205].

Це є форма «внутрішнього мовлення», що відтворює авторську свідомість, тісно пов'язану з мовною компетенцією, здатністю «ректи». А відомо, що в середні віки «говорити» та ще й адресувати свою мову державцю могли тільки ті, хто мав певний статус (це наводить на думку, що Данило був з княжого оточення). Виникає діалогічна ситуація, яку моделює сам автор і яка містить експресивні ігрові елементи: насиченість твору риторичними фігурами, драматизований пафос, імперативні форми вислову, імітація дискусії.

Окреслена в "Благанні" життєва ситуація змальована в *інтерпретації* автора. Запропонований ним текст (навіть за умови, що в плінні часу він зазнав змін) перебуває в полі художньо алегоричного тлумачення, що, як показано вище, залежить од системи середньовічних цінностей, авторських прагнень і т.д. Змінювалася структурна стратегія тексту, його мовне забарвлення, способи адаптації чужорідних текстів, що вживлюються у протограф, але первинний творчий імпульс автора не був втрачений або відсунутий, затертий іншими мотивами. "Моленіє" постало як художній текст, феномен художньої свідомості, котра репрезентує свої середньовічні інтенції.

Список використаних джерел:

1. Слово о полку Игоревім / Упоряд. Л. Махновець. - К., 1983.
2. Моление Даниила Заточника // Памятники литературы Древней Руси: XII век. - М., 1980. С. 388 - 402.
3. Грушевський М. Історія української літератури: В 6 т. 9 кн. - Т. 3. - К., 1993.